

Taistelu kasetista

Mitä tekemistä tekijänoikeudella on joukkotiedotuksen kehityksen kanssa? Yrittäkääpä kuvitella, mil-laista joukkotiedotus olisi, jos teki-jänoikeuslakeja ei olisi olemassa.

Yleisradio ja MTV lähettäisivät pari kertaa vuodessa agenttinsa Lon-tooseen ja New Yorkiin ostamaan videofilmejä. Matkalaukullinen kaset-teja riittäisi monen kuukauden ohjel-mistoon, eikä yhtiöille koituisi muita lisäkuluja kuin käänköspalkkiot.

Levy-yhtiöt hankkisivat samoin suuren osan julkaistavasta aineistosta kopioimalla ulkomaisia levyjä. Kirjoja voitaisiin vapaasti kääntää, eikä mikään estäisi myöskään kotimaisia kustantajia painamasta toisten jul-kaisemia kirjoja uudestaan. Heti kun Tammi olisi julkaissut Kaari Utrion uusimman romaanin, Otava ja Kolmio-Kirjat julkaisisivat siitä halvemman painoksen. Tosin kopioin-ti rajoittuisi pääasiassa suosituimpiin teoksiin. Ei ole syytä pelätä, että esimerkiksi **Tiedotustutkimus**-lehdestä julkaistaisiin piraattipainoksia, vaikka laki ei sitä estäisikään.

Jos tekijänoikeuslakeja ei olisi, syntyisi pian paineita sellaisten aikaansaamiseksi. Kulttuuria vievät maat painostaisivat tuojamaita rajoittamaan kopiointia. Ennen kuin Kaari Utrio antaisi uusimman ro-maaninsa painettavaksi, hän vaatisi Tammea tekemään kirjakauppiaitten

kanssa sopimuksen siitä, etteivät nämä levitä kilpailevia painoksia. Sopimus oikeutta ja työoikeutta pyrit-täisiin venyttämään tekijöiden ja kustantajien intressien turvaamiseksi.

On edelleenkin maita, joissa tekijänoikeutta ei käytännössä ole tai se koskee vain kotimaisia teki-jöitä. Esimerkiksi useimmat arabi-valtiot ovat jättäytyneet kansain-välisen tekijänoikeussopimusten ulkopuolelle, ja Saudi-Arabiassa on täysin laillista myydä Bond-filmien kotitekoisia kopioita. Mutta valta-osa maailman maista pitää tekijän-oikeutta välttämättömänä, ja joukko-tiedotuksen kehitys olisi ollut toisen-laista, ellei kansainvälisiä tekijän-oikeutta koskevia sopimuksia olisi tehty. Tekijänoikeus on kulttuuri-teollisuuden näkymätön selkäranka ja välttämätön edellytys joukko-tiedotuksen monikansallisten yritys-ten toiminnalle.

Tekijänoikeus on kuitenkin abstrakti ja vaikeasti määriteltävissä oleva asia. Vaikka monet tekijän-oikeuden keskeiset periaatteet ovat yleisesti hyväksytyjä, maiden välillä on suuria eroja. Se mikä on Suomes-sa kiellettyä, voi olla Yhdysvalloissa sallittua, tai päinvastoin.

Tekijänoikeuden logiikka

Tekijänoikeuden historia seuraa

läheisesti joukkotiedotuksen historiaa. Ensimmäiset tekijänoikeuslait syntyivät kirjapainotaidon yleistyessä.

Aluksi tekijänoikeus katsottiin osaksi kirjanpainajan privilegiota. Samalla kun valtio myönsi kirjanpainajalle oikeuden julkaista kirjoja, se kielsi muita kirjanpainajia painamasta samoja kirjoja. Sen sijaan esimerkiksi käännös katsottiin uudeksi teokseksi, jonka julkaiseminen oli sallittua (Stewart 1983, 3-49). Tekijänoikeus koski vain tiettyjä tekoja, "kopiomispränttäystä", kuten vuoden 1880 Suomen laki sanoi. Kaikki muu teosten käyttö oli sallittua.

Ranskan ja Amerikan vallankumousten myötä oikeustieteeseen alkoi kuitenkin levitä käsitys yksilön luonnollisista oikeuksista. Lain piti turvata yksilölle hengen, omaisuuden ja henkisten töiden suoja. Tekijänoikeuden perusteeksi tuli tekijän oikeus määrätä yksin kaikesta teostensa käytöstä. Tämä periaate on muotoiltu klassiseen tapaan Suomen tekijänoikeuslain toisessa pykälässä:

"Tekijänoikeus tuottaa (...) yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnellamana, toisessa kirjallisuus- tai taidealajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa.

Teos saatetaan yleisön saataviin, kun se esitetään julkisesti tai kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti (...)"

Mutta mitä seuraisi, jos tekijän yksinoikeudesta todella pidettäisiin kirjaimellisesti kiinni?

Rakennukset ovat lain tarkoittamia teoksia. Rakennuksen valokuvaaminen on sen jäljentämistä toisessa taidelajissa. Kaupunkinäkymien valo-

kuvaaminen olisi siis sallittua ainoastaan, jos kaikkien valokuvassa näkyvien rakennusten arkkitehdit antaisivat luvan.

Käytettyjen kirjojen kauppa on teosten saattamista yleisön saataville. Se vaatisi siis kirjailijan luvan, samoin kuin kirjastojen toiminta. Veistoksen ostaja ei saisi esittää ostamaansa veistosta julkisesti pihallaan, ellei tästä olisi varta vasten sovittu kuvanveistäjän kanssa.

Tekijän yksinoikeus on oikeustieteellinen abstraktio. Siihen perustuva maailma olisi mieletön, ja lainsäätäjällä onkin rajoittanut tätä oikeutta kokonaisella luvulla poikkeuksia. Rakennuksia saa vapaasti kuvata ja ostamaansa taideteosta näyttää julkisesti (25 §). Ostamansa kirjan tai äänilevyn saa myydä edelleen (23 §, mutta käytettyä videokasettia ei saa, koska lainsäätäjällä ei ole muistanut sallia tätä). Toisten teoksia saa siteerata (14 §) ja niistä saa valmistaa muutamia kappaleita yksityistä käyttöä varten (11 §). Toisten teoksia saa myös esittää yksityisesti esimerkiksi laulamalla kylvyssä, sillä yksityinen esittäminen on alun perin jätetty tekijän määräysvallan ulkopuolelle (§ 2).

Tekijänoikeuden teoreetikoilla on tapana sanoa, että "tekijänoikeutta on laissa rajoitettu tärkeistä yhteiskunnallisista ja painavista käytännön syistä" (Liedes 1984, 207). Yhtä hyvin voidaan sanoa, että tekijänoikeus ilman rajoituksia olisi yhtä mahdoton kuin maailma ilman tekijänoikeutta. Tekijänoikeuslaki on kuitenkin konstruoitu niin päin, että kaikki mikä ei ole nimenomaan sallittua on kiellettyä, ja tällä ajattelutavalla on oma vaikutuksensa tekijänoikeudesta käytyyn keskusteluun.

Tekijänoikeus ja tekniikan kehitys

Kun ensimmäiset kansainväliset tekijänoikeussopimukset solmittiin sata vuotta sitten, painettu sana oli lähes ainoa joukkotiedotuksen muoto. Esimerkiksi musiikkia levitettiin pääasiassa nuottien ja konserttien avulla, ja äänen taltiointia sylintereille, levyille tai soittorasioihin pidettiin niin vähäisenä asiana, että se jäi monissa vanhimmissa laeissa tekijän määräysvallan ulkopuolelle. Vuosien mittaan lakeja tarkistettiin niin, että myös äänilevyt, elokuva, radio, televisio ja jopa kaapelilähetykset tulivat tekijän määräysvallan piiriin. Rajatapauksissa maiden välillä on kuitenkin suuria eroja (Stewart 1983).

Niinpä esimerkiksi Yhdysvalloissa videokasetin ostaja saa ryhtyä vuokraamaan sitä edelleen, eikä ohjelman tuottajalla ole alkuperäisen myyntihinnan lisäksi oikeutta vaatia osuutta vuokrauksen tuotosta (U.S. Senate 1983). Sen sijaan Suomessa videokasettien vuokrausta harjoittavalla liikkeellä on oltava sopimus tuottajan kanssa. Suomessakin saa vapaasti tarjota vuokralle äänilevyjä ja kirjoja. Onko Yhdysvalloissa video-ohjelman tekijän oikeuksista säädetty liian suuria poikkeuksia, vai onko päinvastoin Suomessa ja eräissä muissa maissa tekijän määräysvalta ulotettu kohtuuttoman pitkälle? Siitä eivät ainakaan senaatin kuulemat asiantuntijat olleet yhtä mieltä.

Äänen kopiointi on ollut mahdollista yli sadan vuoden ajan. Edisonin fonografin myyntivalttina oli alun perin mahdollisuus tehdä kotona äänityksiä, ja valmiita äänitteitä tarjottiin vain ylimääräisinä "lisälaitteina". Yleisö piti kuitenkin äänitettyä musiikkia tärkeämpänä, ja fonografin syrjäytti Berlinerin gramofoni, jolla ei voinut lainkaan

tehdä omia äänityksiä (Gronow 1983).

1930-luvulla Saksassa kehitettiin lähinnä radioasemien käyttöön nauhuri eli magnetofoni, ja 1940-luvun lopulla markkinoille ilmestyi jo kotikäyttöön soveltuvia malleja. Viisikymmenluvulla niitä oli jo saatavilla varsin kohtuulliseen hintaan, mutta kysyntä jäi rajoitetuksi. Yritykset markkinoida valmiiksi äänitettyjä avokelanauhoja epäonnistuivat (Mullins 1976).

Äänen kopiointi tuli uuteen vaiheeseen 1960-luvulla, kun maailman johtaviin levy-yhtiöihin kuuluva Philips (nykyinen Polygram) toi markkinoille halvan ja helppokäyttöisen kasettinauhurin. Yhdysvalloissa kehitettiin vastaavanlainen 8-raitakasetti (cartridge). Edisonin alkuperäinen idea toteutui, kun kasettinauhureita ryhdyttiin käyttämään sekä omien äänitysten tekoon että ostettujen musiikkikasettien soittamiseen. Monissa Euroopan maissa kasettinauhureista tuli yhtä tavallisia kuin radioista tai televisioista, ja kolmannessa maailmassakin kasettinauhurit levisivät syrjäkyliin asti.

Kuvanauhureita ryhdyttiin valmistamaan jo 1950-luvulla, mutta kotikäytössä ne yleistyivät vasta 1970-luvun loppuvuosina. Tällä hetkellä on kuitenkin ilmeistä, että kuvanauhurit tulevat nopeasti yleistymään. Valtion teknillinen tutkimuskeskus arvioi, että vuonna 2000 ainakin 40 % suomalaisista omistaa kuvanauhurin (Siivonen ym. 1982, 111).

Sekä ääni- että kuvanauhurit synnyttivät yleistyessään uusia markkinoita ohjelmistolle. Äänikasetteihin voitiin soveltaa samoja tekijänoikeuden säännöksiä kuin äänilevyihin. Filmiä koskevien säännösten soveltaminen videokasetteihin aiheuttaa jo suurempia ongelmia, mutta ongelma voidaan varmasti ratkaista

ottamalla mallia äänilevyä koskevista tekijänoikeuden säännöksistä.

Mutta miten pitäisi suhtautua siihen, että nauhureiden omistajat kopioivat itse ohjelmaa esimerkiksi radiosta tai televisiosta? Henkilö, joka ilman lupaa nauhoittaa televisiosta *Dynastian* katsoakseen sen myöhemmin, loukkaa teoriassa ohjelman tekijöiden yksinomaista oikeutta. Onko kyseessä yksi hyväksyttävistä poikkeuksista, pitäisikö kopiointi ilman tekijöiden lupaa kieltää, tai olisiko siitä ainakin suoritettava tekijöille korvaus?

GEMA-juttu ja Betamax-juttu

Ensimmäisenä kiinnostui nauhoituksen suhteesta tekijänoikeuteen magnetofonin kotimaassa Saksassa sikäläinen säveltäjäin tekijänoikeusjärjestö GEMA. Jo vuonna 1952, jolloin kotikäyttöön tarkoitetut nauhurit olivat vielä jokseenkin harvinaisia, GEMA hankki useiden oikeusoppineiden lausuntoja asiasta. Vaikka lausunnot eivät olleetkaan täysin yksimielisiä, GEMA nosti oikeusjutun, jossa se vaati kaiken suojatun musiikin kopioinnin kieltämistä (GEMA 1952).

Saksassa oli näihin aikoihin vielä voimassa vuoden 1910 tekijänoikeuslaki, jossa ei ymmärrettävästi mainittu erityisesti nauhureita. Vuonna 1955 korkein oikeus (Bundesgerichtshof) ratkaisi asian säveltäjien hyväksi vedoten siihen yleiseen periaatteeseen, että sillä, joka saa hyötyä toisen teosten käytöstä, on velvollisuus korvaukseen (Kivimäki 1966, 75-77; Davies 1983, 97-101). Kun liittotasavallan tekijänoikeuslaki lopulta 1965 uusittiin, tämä periaate otettiin lakiin siten, että nauhureiden valmistajia ja maahantuojia veloitettiin suorittamaan säveltäjille korvausta kustakin myydyistä laitteesta.

Asiaa käsitellessään tuomioistuin

joutui pohtimaan, onko minkäänlainen yksityinen kopiointi Saksassa laillista ja päätyi siihen, että käsin tapahtuva nuottien tai muiden teosten kopiointi on kyllä sallittua. Päätöksessä todettiin, että "jäljentäminen henkilökohtaista tarvetta varten on säädetty luvalliseksi vähäväkisten suojaksi, joille mm. oikeus jäljentää nuotteja oli tärkeätä, mutta että tämä sosiaalinen näkökohta ei ollut aktuaalinen, kun oli kysymys henkilöistä, joilla oli varaa hankkia itselleen magnetofoni" (Kivimäki 1966, 76).

Saksan liittotasavallan ratkaisu jäi pitkäksi aikaa kansalliseksi erityispiirteeksi samaan tapaan kuin Brasilian lain jalkapallo-otteluiden järjestäjille antama tekijänoikeus. Kivimäki toteaa, että asiasta keskusteltiin pohjoismaisten tekijänoikeuslakien uudistustyön yhteydessä jo 1950-luvulla, mutta kysymystä ei pidetty ajankohtaisena.

1970-luvun puolivälin jälkeen kuvanauhureita alkoi ilmestyä koteihin. Yhdysvaltain elokuvateollisuus käynnisti 1977 oikeusjutun tärkeintä kuvanauhureiden valmistajaa, Sony-yhtiötä vastaan. Tämä ns. Betamax-juttu oli selvästi rakennettu GEMA-jutun mukaan. Elokuvatuottajat pyrkivät todistamaan, että elokuvien nauhoitus televisiosta olisi Yhdysvaltain voimassaolevan lain vastaista, ja että nauhureiden valmistajat olisi tuomittava korvaukseen "avunannosta rikokseen".

Betamax-juttua puitiin kaikissa oikeusasteissa (Nabhan 1981; U.S. Senate 1982; U.S. Supreme Court 1984; Stengel 1984), ja korkein oikeus hylkäsi syytteen kaikilta osin tammikuussa 1984. Päätös syntyi äänestyksen jälkeen. Tuomareiden enemmistö oli sitä mieltä, että "tekijänoikeuslaista ei löydy mitään merkkiä siitä, että miljoonien televisionkatsojien valitsemat edustajat

Newsday Cartoon / M.G. Lord

olisivat säätäneet lain, jonka mukaan on kiellettyä kopioida ohjelmia myöhemmin katsottavaksi, tai kieltäneet sellaisten koneiden myynnin, jotka tekevät tällaisen kopiointin mahdolliseksi" (U.S. Supreme Court 1984, 37). Tuomareiden vähemmistön mielestä laissa ei selvästi sanota, että ohjelmien nauhoitus on sallittua, ja näin ollen sen on katottava olevan kiellettyä. Korvausten määräämisen ja jakotavan vähemmistö olisi palauttanut alemman oikeusistuimen päätettäväksi.

Kampanja kopiointia vastaan

Tällä välin halvat kasettinauhurit olivat yleistyneet, ja oli ilmeistä, että niitä käytettiin laajalti musiikin

nauhoittamiseen. 1970-luvun puolivälissä säveltäjien tekijänoikeusjärjestöt sekä äänilevytuottajien kansainvälinen järjestö IFPI käynnistivät kansainvälisen kampanjan kopiointia vastaan. Vuonna 1978 IFPI julkisti virallisen kannanottonsa, jossa se esitti tavoitteekseen saada kaikissa maissa aikaan Saksan liittotasavallan mallin mukainen lainsäädäntö sillä lisäyksellä, että nauhureiden lisäksi korvauksia maksettaisiin myös äänittämättömän nauhan (ennen kaikkea tyhjiä kasetteja) mynnistä (IFPI 1983, 13).

Hyvin suunnitellun kampanjan päälinjat olivat seuraavat:

- äänilevytuottajien, säveltäjien ja esiintyvien taiteilijoiden edustajat antoivat lausuntoja, joissa väitettiin

kodeissa tapahtuvan kopioinnin vahingoittavan heidän etujaan; esimerkiksi Yhdysvalloissa perustettiin laulajatar Beverly Sillsin johdolla komitea "Save America's Music";

- oikeusoppineet julkaisivat tutkimuksia, joiden tavoitteena oli osoittaa, että kodeissa tapahtuva kopiointi on itse asiassa jo nyt (ainakin joissakin maissa) lain vastaista;

- useissa maissa teetettiin tutkimuksia nauhureiden käytöstä;

- kansallisille viranomaisille ja kansainvälisille elimille (EC, Euroopan neuvosto) esitettiin vaatimuksia lainsäädännön uudistamiseksi.

Toistaiseksi kampanja on johtanut lainsäädäntöön Itävallassa, Unkarissa, Suomessa, Kongossa, Ruotsissa, Norjassa ja Turkissa (Davies 1983). Kolme viimeksi mainittua ovat kuitenkin valinneet ratkaisun, joka ei tyydytä tuottajia eikä säveltäjiä. Kasettikorvaukset eivät näissä maissa kuulu tekijänoikeuden piiriin, vaan kaseteista peritään ylimääräinen vero, jonka tuotto vain osittain käytetään musiikin tukemiseen. Mutta kampanjan vaikutus on huomattavasti laajempi: kaikkialla kopiointi on nostettu keskustelun aiheeksi. (Kampanjan etenemistä on voinut seurata IFPI-News -lehdestä tai Suomen horisontista Teostory -lehdestä.)

Kopiointia koskevat tutkimukset

Suomen tekijänoikeuslain mukaan kaikenlainen yksityinen kopioiminen, paitsi rakennusten kopiointi luonnollisessa koossa, on ollut yksiselitteisesti sallittua (Tekijänoikeuslain 11. §). Laki on sama muissa pohjoismaissa ja Alankomaissa.

Monissa maissa lainsäätäjät eivät kuitenkaan ole tulleet selvästi sanooneeksi, mitä mieltä se on kopioinnista, ja oikeusoppineiden käsityksen mukaan ainakin Belgiassa luvaton

kopiointi omaan käyttöönkin on kiellettyä. Oikeustapauksia asiasta ei tosin löydy, ja Belgian kulttuuriministeriö kiistää kopiointikiellon. Ison-Britannian lain mukaan kopiointi on sallittua opiskelua varten, mutta ei pelkäsi ajanvietteeksi (Davies 1983, 89-116). Tällä perusteella olisi aika toivotonta ryhtyä ajamaan oikeusjuttua, koska syytetty voisi aina väittää ryhtyneensä opiskelemaan musiikkia. Kiinnittämällä huomiota pelkäsi omaksi huviksi harjoitetun kopioinnin teoreettiseen laittomuuteen levytuottajat ovat kuitenkin luoneet paineita korvauksien saamiseksi. Ja kuten edellä on todettu, Yhdysvalloissa kyseinen lain kohta on niin epäselvä, että korkein oikeus on joutunut äänestämään sen tulkinnasta.

Eräät säveltäjäjärjestöjen palveluksessa olevat lakimiehet ovat jopa pyrkineet todistamaan, että yksityinen kopiointi olisi itse asiassa Bernin kansainvälisen tekijänoikeussopimuksen vastaista (Collova 1979). Jos näin olisi, myös pohjoismaat olisivat velvollisia muuttamaan lakiaan. Suomen tekijänoikeuskomitea (1983, 30) näyttää asettuneen tälle kannalle, kun taas Ruotsin komitea päätyi täysin vastakkaiseen käsitykseen (Upphovsrättsutredningen 1983, 120). Asiantuntijoiden enemmistö on Ruotsin kannalla, ja sitä paitsi Euroopassa on maita, joiden lainsäädäntö on eräiltä yksityiskohdiltaan Bernin sopimuksen vastaista, vaikka ne ovatkin allekirjoittaneet sopimuksen (Cohen Jehoram 1983, 97-102 ja 189-214).

Mutta vaikka kopiointi olisikin laitonta, kuten ehkä Belgiassa, yleisön tietoisuudessa sitä tuskin pidetään suurempana syntinä kuin punaista valoa päin kävelemistä. Niinpä säveltäjien ja tuottajien oli myös osoitettava, että kopioinnista aiheutuu heille huomattavaa vahinkoa.

Vuosina 1976-79 IFPI teetti kolmesatoista maassa tutkimukset nauhureiden käytöstä ja kopiointin laajuudesta. Tutkimusten teknisestä toteutuksesta ei ole julkaistu yksityiskohtaisia tietoja, mutta ilmeisesti ne on tehty osana muita markkinatutkimuksia. Eri maissa tehdyt tutkimukset eivät ole täysin vertailukelpoisia, mutta muuten niiden yleistä luotettavuutta ei ole syytä epäillä (Davies 1983, 31-75; IFPI News 1980 No. 8, 8-12; Scaping & Hunter 1978, 144-154).

Tutkimukset osoittavat, että nauhurin omistus on teollisuusmaissa erittäin yleistä. Jo 1970-luvun lopulla 2/3 talouksista omisti monissa maissa nauhurin, ja määrä oli ilmeisesti kasvava (taulukko 1). Toinen nauhureiden käyttöä valaiseva tieto on tyhjiä kasettien myynti. Tiedot eräistä Euroopan maista on esitetty taulukossa 2 (mukana ei ole avokelauhoja, joiden myynti on kuitenkin vähäistä).

IFPI on tutkimuksissaan verrannut tyhjiä kasettien myyntiä äänitettyjen kasettien myyntiin ja todennut, että monissa maissa tyhjiä kasetteja myydään jo enemmän. Olisi kuitenkin ehkä realistisempaa verrata tyhjiä kasettien myyntiä kaikkien äänitteiden (levyt ja kasetit) myyntiin, josta löytyy tietoja taulukosta 3. Tässä vertailussa suhde muuttuu äänitteiden hyväksi. Silti on selvää, että tyhjiä kasettien myynti on huomattavaa.

Tutkimuksissa selvitettiin myös nauhureiden käyttöä, ja useimmissa tapauksissa niitä todellakin käytetään musiikin äänittämiseen. Ei kuitenkaan aina: muiden äänitysten osuus oli korkein Yhdysvalloissa, 31 %, ja pienin Belgiassa, 6 %. Useimmiten nauhurin omistaja äänitti musiikkia joko radiosta tai äänilevyiltä. Suomessa tärkein nauhoitusten lähde oli radio (83 %), kun

Taulukko 1. Nauhureiden yleisyys kotitalouksissa eräissä maissa (Davies 1983, 42)

Iso-Britannia	73 %	(1980)
Alankomaat	67 %	(1982)
Ranska	61 %	(1982)
Saksan liittotasavalta	69 %	(1982)
Kreikka	67 %	(1979)
Yhdysvallat	38 %	(1977)
Japani	68 %	(1978)

Taulukko 2. Tyhjiä kasettien myynti eräissä maissa 1981 (miljoonaa kpl) (Davies 1983, 32)

Belgia	11.5
Tanska	5.3
Ranska	40.1
Saksan liittotasavalta	100.0
Kreikka	12.3
Irlanti	5.0
Italia	45.0
Alankomaat	25.0
Iso-Britannia	73.4

taas Englannissa musiikkia kopioitiin ennen kaikkea levyiltä ja kaseteilta. Huomattava osa nauhoittajista kopioi myös omia levyjään nauhalle, Yhdysvalloissa tällaisten nauhoitusten osuus oli peräti 37 %. Omien musiikkiesitysten tai muun elävän musiikin äänittäminen oli harvinaista.

Tähän saakka tutkimustulokset ovat jokseenkin kiistattomia, eikä pienillä epävarmuustekijöillä ole suurtakaan merkitystä. Musiikin nauhoittaminen omaan käyttöön on yleistä. Tutkimuksen tavoitteena oli kuitenkin myös osoittaa, että kopiointi vähentää äänitteiden (levyjen ja kasettien) myyntiä. Tätä tutkittiin pelkästään vastaajien subjektiivisen arvion perusteella. Esimerkiksi Suomessa 84 % nauhoituksen harrastajista arvioi, että olisi voinut ostaa ainakin joitakin kopioimiaan

Taulukko 3. Äänitteiden myynti eräissä maissa 1970-1980. Äänilevyt ja äänitetyt kasetit, miljoonaa kappaletta (USA myös miljoonaa dollaria).

Viisi suurinta maata						
	Yhdysvallat		Iso-Britannia	Saksan liittotasav	Ranska	Japani
	\$	kpl				
1980	3,682	649.0	170,4	199.1	143.9	219.8
1979	3,676	683.0	187.0	202.4	144.4	208.0
1978	4,131	762.2	195.9	206.1	157.0	203.4
1977	3,500	698.2	231.6	161.1	148.1	218.7
1976	2,737	591.6	223.7	139.3	121.0	184.8
1975	2,391	533.3	202.1	127.0	120.8	162.9
1974	2,200	539.9	198.4	120.9	102.9	164.6
1973	2,016	616.0	177.9	109.1	90.9	159.0
1972	1,924		148.3	107.1	89.4	
1971	1,744		126.0	86.9	76.5	171.3
1970	1,660		114.0	87.0	62.3	153.9

Länsi-Eurooppa

	Itävalta	Belgia	Tanska	Suomi	Kreikka	Italia	Alankom	Norja	Portugali	Espanja	Ruotsi	Sveitsi
1980	12.1	22.3	8.9	4.9	8.8	44.2	45.5	7.5	9.3	45.9	15.1	14.2
1979	11.9	25.8	12.6	4.4	8.8	50.1	53.0	7.7	9.1		15.0	13.2
1978	13.8	25.6	11.7	4.3	6.8	43.7	55.8	8.1	5.7	43.8	15.6	13.3
1977	9.4	24.0	9.5	5.1	6.1	41.8	48.3	7.2	4.7	25.8	17.7	12.8
1976	8.6	20.2	7.5	4.6	6.1	39.4	33.4	5.3	4.7	24.0	17.4	
1975	7.8	19.2	6.1	4.0	4.5	31.5	27.7	4.7		20.1	16.3	9.6
1974	7.2	18.1	5.6	3.0	4.2	28.0	24.2	4.0		19.9	13.9	11.1
1973	5.7	17.2	5.0	3.0	4.6	27.6	26.8	3.7		19.3	12.3	
1972	4.9	15.1	4.6	2.6	4.6	28.2	25.2	3.3			11.5	
1971	4.8	12.9	4.6	2.1	4.4	33.2	24.3	3.2		15.7	10.8	
1970	4.0	12.4	4.4	1.3	6.0	31.0	15.3	2.9		14.5	10.2	

Lähde: IFPI. Kaikkien maiden osalta luvuissa ei ole mukana järjestäytymättömien tuottajien myyntiä, vrt. taulukko 4. Vaakasuoja viiva osoittaa tilastointiperusteissa tapahtunutta muutosta (Gronow 1983).

äänitteitä, jos kopiointimahdollisuutta ei olisi ollut.

Englannissa 12 % nauhoittajista västasi, että he olisivat varmasti ostaneet viimeksi kopioimansa äänitteiden, jos heillä ei olisi ollut mahdollisuutta kopioida sitä. Tästä IFPI

päättelee, että Englannin levyteollisuus menetti vuonna 1979 kopioinnin takia noin 100 miljoonaa puntia todellisen myynnin oltua 272 miljoonaa puntia. "Tilastot osoittavat, että äänitteiden tuottajille aiheutuu yksityisestä kopioinnista huomattavia

tappioita. Myynnin väheneminen merkitsee myös vähemmän tuloja säveltäjille ja muusikoille, jotka myös kärsivät nopeasti kasvavasta haitasta, jonka kopiointi aiheuttaa äänitetyn musiikin maailmalle" (IFPI News 1980 No. 8, 11).

Täydentävä vai kilpaileva harrastus

Ensi silmäyksellä johtopäätös tuntuu vakuuttavalta. Ellemme itse kopioi musiikkia nauhalle, meillä on ainakin lapsia tai tuttuja, jotka harrastavat tätä. Eikä nauhoittaja todellakaan yleensä osta levyllä tai kasetilla sitä äänitettä, jonka hän on kopioinut.

Siinä vaiheessa kun Yhdysvaltain levytuottajat ilmoittivat menettävänsä kopioinnin takia 700-800 miljoonaa dollaria vuodessa (Kopp 1980), nauhureiden ja kasettien tuottajat havahtuivat. He tilasivat nyt oman tutkimuksen, joka kartoitti eräitä IFPI:n selvityksissä vähemmälle huomiolle jääneitä asioita. Electronics Industries Association katsoi omien tutkimustensa osoittavan, että innokaimmat nauhoittajat ovat myös aktiivisimpia levyjen ostajia. Lisäksi liitto korosti, että ainakin Yhdysvalloissa huomattava osa ostetuista kaseteista käytetään muuhun kuin musiikin kopiointiin. EIA päätteli tutkimustensa perusteella, että "kopioinnilla on selvästi levyjen myyntiä stimuloiva vaikutus" (Foti 1982; U.S.Senate 1982, 645-658).

Itse asiassa väittely palautuu taloustieteestä tuttuun ongelmaan, miten jonkin hyödykkeen myynti vaikuttaa toisten hyödykkeiden kysyntään. Kun henkilöautojen määrä kasvaa, julkisen liikenteen palvelujen käyttö vähenee. Mutta on myös päinvastaisia tapauksia, toisiaan täydentäviä hyödykkeitä. Suksien myynnin kasvu merkitsee myös suksivoiteen lisääntyvää menekkiä. Tai käyt-

täkseni amerikkalaisten taloustieteilijöiden suosimaa esimerkkiä, ginin kulutuksen kasvua seuraa vermutin kulutuksen kasvu (Dorfman 1972, 119-120).

Jos halutaan todella selvittää tällaisia riippuvuussuhteita, pelkkä kuluttajien subjektiivisten arvioiden tutkiminen ei riitä. On myös verrattava todellista, toteutunutta kulutusta.

IFPI:n julkaisemissa tutkimuksissa on tietoja äänitteiden myynnistä vuosilta 1978-81. Tänä aikana äänitteiden myynti monissa maissa todella laski (Davies 1983, 199; ks. kuitenkin Loder 1983, jonka mukaan todellinen myynti saattaa olla julkaistuja lukuja suurempaa). Mutta kasettinauhurit olivat varsin yleisiä jo 1970-luvun alkupuolella. Jos seurataan äänitteiden myynnin kehitystä koko 1970-luvun aikana, trendi on nouseva (ks. taulukko 3 edellä; Gronow 1983).

Seurattaessa äänitteiden myynnin todellista kehitystä kopioinnilla ei siis näytä olevan selvästi kielteistä vaikutusta myyntiin. Vuoden 1977 jälkeen eräissä maissa on tapahtunut myynnin laskua, mutta ilmeisesti siihen on ollut muitakin syitä. Maailman suurimpiin levy-yhtiöihin kuuluva Polygram toteaaakin vuosikertomuksessaan 1980/81 myynnin kehityksestä seuraavaa:

"Alan välittömät ongelmat ovat ilmeisiä: nousevat kustannukset, uuden supersaundin puute, maailmanlaajuinen inflaatio ja lama. Nämä tekijät yhdessä ovat vieneet teollisuuteen tärkeimmältä markkinasegmentiltä, nuorisolta, mahdollisuuden ja halun ostaa äänitettyä musiikkia yhtä paljon kuin 70-luvun huippuvuosina. Tilannetta vaikeuttavat myymättömien levyjen palautus liikkeistä, kotikopiointi ja piratismi. Kuitenkin maailman musiikkimarkkinat kasvoivat 1970-luvulla yli 80 % huolimatta vuosikymmenen alun hitaasta kasvusta ja nykyisestä taantumasta." (Polygram 1981, 6).

Suomen esimerkki

Kopioinnin vaikutusten täsmentämiseksi voimme seurata tarkemmin Suomen äänitemyyntin kehitystä. Suomessakin levytuottajat ja säveltäjät ovat syyttäneet kopioijia elinkeinonsa vaarantamisesta. Tekijänoikeudellisen yhdistyksen vuonna 1979 järjestämässä seminaarissa Teoston apulaisjohtaja Tarja Koskinen luonnehti kopiointia varkaudeksi, josta ei seuraa rangaistusta. Kopioinnin katsottiin olevan "katastrofi äänilevyteollisuudelle" (Koskinen 1979, 16-17).

Tällaisilla näkökannoilla oli huomattava vaikutus tekijänoikeuskomitean vuonna 1983 valmistuneeseen mietintöön yksityisestä kopioinnista. Komitea päätteli, että "tilanne on oikeudenhaltijoiden kannalta muodostunut kohtuuttomaksi", ja piti todennäköisenä, että "yksityinen nauhoitustoiminta on osaltaan rajoittanut äänitteiden menekkiä (...) Yksityinen nauhoitustoiminta saattaa vaikuttaa haitallisesti myös muusikoiden ja taiteilijoiden työllisyyteen vähentämällä äänitteiden menekkiä ja elävien esitysten kannattavuutta." Tutkimuksen liitteenä oli tietoja Ääni- ja kuvatallennetuottajat ry:n (IFPI:n Suomen osasto) äänitemyyntistä 1977-82, jotka osoittivat myyntiluvuissa laskua. Lisäksi mietinnössä oli ÄKT:n ja Teoston IFPI:n mallin mukaan kokoamia tietoja nauhoituksen yleisyydestä (1983, 30-31 ja 69-91).

Mietinnöstä puuttuvat yksityiskohtaisemmat tiedot Suomen äänitemarkkinoiden kehityksestä sinä aikana, jolloin kasettinauhurit ovat yleistyneet. Nämä tiedot ovat kuitenkin saatavissa muualta.

Taulukosta 4 ilmenee, että äänitteiden kokonaisymyynti on noussut joka vuosi 1960-luvulta lähtien. Ainoastaan Ääni- ja kuvatallenne-

tuottajien yhdistykseen järjestäytyneiden tuottajien myynnissä on eräinä vuosina tapahtunut laskua. Suomessa myydään nykyisin yli kymmenen kertaa enemmän äänitteitä kuin kasettinauhureiden tullessa Suomeen.

Kuusikymmenluvulla levysoittimet olivat vielä melko harvinaisia Suomessa. Maassamme myytiin asukasta kohti vuodessa vain noin 0,25 levyä, kun vastaava luku Ruotsissa oli noin 1 ja Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniasa yli 2. Äänitteiden myynti alkoi nousta jo 1970-luvun alussa, mutta vasta halpojen kasettinauhureiden yleistymisen avasi äänitetyleisyydelle laajemmat markkinat (Gronow 1983).

Mahdollisuus tehdä itse äänityksiä oli monille suomalaisille ilmeisesti vahva motiivi ensimmäisten äänentoistolaitteiden hankkimiseksi, mutta samalla nauhureiden omistajat alkoivat ostaa valmiiksi äänitettyjä kasetteja. Huomattava osa äänitteiden myynnin kasvusta 1970-luvulla oli nimenomaan kasettien myyntiä. Lukujen perusteella on vaikea löytää tukea ajatukselle, että yksityinen nauhoitustoiminta vähentäisi äänitteiden myyntiä. Jos kasettinauhureita ei olisi koskaan keksitty tai jos niissä olisi laite, joka estäisi musiikkiäänitteiden kopioimisen (spoiler system), Suomen äänitemyynti olisi todennäköisesti jäänyt nykyistä pienemmäksi. "Nouseva vuorovesi nostaa yhtä lailla kaikkia veneitä" (Stengel 1984), ja kopioinnin myötä kasvanut musiikin kulutus on samalla lisännyt tuottajien, muusikoiden ja säveltäjien tuloja.

Edellä esitettyjä johtopäätöksiä ei kuitenkaan voi yleistää ilman lisäselvityksiä. Suomen äänitemarkkinat saavuttivat vasta nauhureiden yleistyessä muiden Länsi-Euroopan maiden tason. Niissä maissa, joissa jo 1960-luvulla oli kehittyneemmät

Taulukko 4. Suomen äänitemarkkinoiden kehitys 1961-1982.

	Software-markkinat: myynti (milj. kpl)					Hardware: käytössä olevat ⁴ laitteet (tuhatta kappaletta)	
	ÄKT:n jäsenyhtiöt ¹			Kaikki yhtiöt ²		Levysoittimet	Kasettinauhurit
	Levyt	Äänitetyt kasetit	Yht.	Kaikki äänitteet	Tyhjät ³ kasetit		
1961	1.0	-	1.0				
...							
1965	0.9	-	0.9				
1966	0.8	-	0.8				
1967	0.8	-	0.8				
1968	0.7	-	0.7				
1969	0.9	0.03	0.9		
1970	1.2	0.1	1.3			325	150
1971	1.7	0.4	2.1	..		350	255
1972	1.9	0.7	2.9	3.0		375	415
1973	2.0	0.9	3.0	4.0		410	630
1974	2.0	1.0	3.0	3.8		440	815
1975	2.4	1.6	4.0	4.8	..	475	1 030
1976	2.6	2.1	4.6	5.7	4.0	500	1 200
1977	2.8	2.2	5.1	6.6	7.4
1978	2.5	1.8	4.3	7.3	5.4
1979	2.6	1.8	4.4	7.3	6.0	600	1 200
1980	2.8	2.1	4.9	8.6	5.3
1981	3.3	2.3	5.6	10.1	5.2		
1982	3.2	2.4	5.6	12.3	..		

Huomautuksia:

¹Ääni- ja kuvatalennetuottajat ry:n jäsenyritysten myyntiluvut ao. järjestöltä.

²Koko äänitemyynti on laskettu ÄKT:n laatiman, myynnin markkamääräistä arvoa koskevan arvion pohjalta olettaen, että järjestäytymättömien tuottajien keskihinta olisi sama kuin ÄKT:n. Todellisuudessa järjestäytymättömien tuottajien äänitteet lienevät hieman keskimääräistä halvempia, joten todellinen kappalemääräinen kokonaisynti olisi vielä suurempi.

³Tyhjien kasettien myynti: Koskinen 1979.

⁴Levysoittinten ja kasettinauhureiden määrä: Borg 1977. Vuoden 1979 tieto Yleisradion suunnittelu- ja tutkimusosastolta.

äänitemarkkinat, kopiointi on saattanut 1970-luvun lopulla olla osasyllisenä myynnin kasvun pysähtymiseen. On myös ajateltavissa, että joskus tulevaisuudessa kopiointi todella vähentää äänitteiden myyntiä Suomessakin.

Nämä ovat kuitenkin olettamuksia. 1970-luvun levymyynnin kehitys sekä Suomen tilanteen tarkempi analyysi osoittavat, ettei IFPI:n selvi-

tysten eikä muidenkaan tähän mennessä tehtyjen tutkimusten perusteella voida tehdä varmoja johtopäätöksiä kopiointin vaikutuksesta äänitteiden myyntiin. Äänitetuottajat eivät ole tehneet asiasta riittävän perusteellisia selvityksiä, eivätkä viranomaisetkaan ole itse katsoneet tarpeelliseksi tutkia tätä monimutkaista kysymystä.

Keväällä 1984 Suomen hallitus

antoi eduskunnalle esityksen tekijänoikeuslain muuttamiseksi. Tyhjiä ääni- ja kuvanauhojen hintaan esitettiin lisättäväksi erillinen kopiointikorvaus. Hallituksen esityksestä oli jätetty pois kaikki viittaukset kopiointin vaikutuksesta myyntiin, ja korvauksia perusteltiin yleisillä kulttuuripoliittisilla syillä sekä kuluttajien saamalla hyödyllä. Vain osa kertyvistä varoista maksetaan suoraan tekijöiden ja tuottajien kesken jaettavaksi, kun taas osa käytetään uuden tuotantotekijäjärjestelmän luomiseen. Esitys hyväksyttiin eduskunnassa äänin 158-15, ja se astui voimaan 15.6.1984.

Tulevaisuus

Ilman tekijänoikeuslakia kirjojen kustantaminen, elokuvien vuokraus tai radioyhtiöitten ja säveltäjien välisen sopimusten aikaansaaminen olisi vaikeaa. Kuitenkin näissä tapauksissa on kyse tarkoin yksilöitävistä ja mitattavissa olevista asioista. Kirjailija ja kustantaja sopivat painoksen määrästä, vuokraaja ja elokuva-teatteri neuvottelevat vuokrasta suhteessa katsojamääriin, ja radioyhtiö toimittaa säveltäjien järjestölle tarkan luettelon soittamastaan musiikista. Tekijänoikeuslaki on vain taustatukena.

Kun lainsäätävä säätelee yksityiseen nauhoitustoimintaan liittyvistä oikeuksista, siirrytään kuitenkin mitaamattomien suureiden piriin. Adolf Dietz (1978, 115) onkin luonnehtinut kopiointia termillä "unverifiable mass utilization of works". Samanlaisia ilmiöitä tulee tulevaisuudessa vastaamme yhä enemmän. Jo televisio-ohjelmien samanaikainen edelleen välittäminen kaapeliverkoissa koskee käytännössä niin suunnatonta määrää tekijöitä ja tuottajia, että lainoppineiden on lähes mahdotonta saada sitä sovitettua tekijänoikeuden

vanhoihin raameihin (TV-jakelutyöryhmä 1984; Cohen Jehoram 1983).

Kopiointikorvauksia on perusteltu tekijän teoreettiseen yksinoikeuteen, aiheutettuun haittaan tai saavutettuun hyötyyn vedoten. Olemme kuitenkin nähneet, ettei mikään näistä ole sellaisenaan ollut riittävän selvä peruste. Viime kädessä lainsäätävä on joutunut luomaan uuden oikeuden, tekijöille ja tuottajille kollektiivisesti kuuluvan oikeuden kopiointikorvauksiin.

Michel Foucault on tutkimuksissaan käsitellyt niitä yhteyksiä, joita vallankäytöllä on todellisuuden tulkittamiseen. Edward Ploman ja Clark Hamilton (1980, 211) ovatkin Foucault'ta seuraten huomauttaneet, että tekijänoikeuden kehitys voidaan nähdä esimerkkinä siitä, miten luodaan uusia tapoja tulkita todellisuutta. Tiedonvälityksessäkään ei ole aina kysymys totuuksien välittämisestä vaan totuuksien luomisesta.

Kirjallisuus

- BORG, Jaakko (toim.). Satavuotias ääni-levy. Helsinki, Ääni- ja kuvatallennetuottajat, 1977.
- COHEN JEHORAM, Herman (ed.). Cable Television. Media and Copyright Law Aspects. Deventer, Kluwer, 1983.
- COLLOVA, Taddeo. Sonic and Visual Reproduction for Personal Use. Revue internationale du droit d'auteur (1979): 99, s. 76-154; (1979): 100, s. 2-99; (1979): 101, s. 44-125.
- DAVIES, Gillian. The Private Copying of Sound and Audio-visual Recordings. Brussels, Commission of the European Community, 1983.
- DIETZ, Adolf. Copyright Law in the European Community. Alphen aan den Rijn, Sijthoff & Noorhoff, 1978.
- DORFMAN, Robert. Prices and Markets. Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall, 1972.
- FOTI, Laura. Home Taping Issues Probed in EIA Study. Billboard (Oct. 2, 1982), s. 1, 15.

- GEMA. Magnettongeräte und Urheberrecht. Berlin, GEMA, 1952.
- GRONOW, Pekka. The Record Industry: the Growth of a Mass Medium. Teoksessa MIDDLETON, Richard & HORN, David (ed.). Popular Music 3. Cambridge, Cambridge University Press, 1983, s. 53-75.
- IFPI NEWS. London 1978 -
- IFPI. The First Fifty Years. Celebrating the Fiftieth Anniversary of IFPI. London, IFPI, 1983.
- KIVIMÄKI, T.M. Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauksilait. Suomen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja No. 127. Porvoo, WSOY, 1966.
- KOPP, George. Home Taping Costing Cos. \$700-\$800 Mil. Billboard (Oct. 11, 1980), s. 1.
- KOSKINEN, Tarja. Yksityisen kasettinauhitustoiminnan todellisuus. Teoksessa LIEDES, Jukka (toim.). Tekijänoikeusseminaari. Helsinki, Suomen tekijänoikeudellinen yhdistys, 1979.
- LIEDES, Jukka. Toimiva tekijänoikeus edistää kulttuuria. Teoksessa RAUTALIN, Marja, ym. (toim.). Kulttuurin vuosikirja 84. Helsinki, Tammi, 1984.
- LODER, Kurt. Sales off a Little ... no, a Lot. Rolling Stone (May 26, 1983): 396, s. 51-53.
- MULLIN, John T. The Birth of Tape. Billboard (July 4, 1976), s. MR-13, 38, 46.
- NABHAN, Victor. A Few Aspects of the Legal Problems Posed by Video Reproduction: The Betamax Case. Revue internationale de droit d'auteur (1981): 108, s. 2-49.
- PLOMAN, Edward W. & HAMILTON, L. Clark. Copyright. Intellectual Property in the Information Age. London, Boston ja Henley, Routledge & Kegan Paul, 1980.
- POLYGRAM. PolyGram Report 1980/81. Hamburg, Polygram, 1981.
- SCAPING, Peter & HUNTER, Nigel (ed.). BPI Year Book 1978. London, The British Phonographic Industry Ltd, 1978.
- SIIVONEN, Timo ym. Joukkoviestinnän teknologian kehitys vuoteen 2000. Helsinki, Valtion teknillinen tutkimuskeskus, 1982.
- STENGEL, Richard. Decision: Tape It to the Max. Time (Jan. 30, 1984), s. 47.
- STEWART, Stephen M. International Copyright and Neighbouring Rights. London, Butterworths, 1983.
- Tekijänoikeuskomitean II osamietintö. Korvaus yksityisestä ääni- ja kuvanauhitoiminnasta. Komiteamietintö 1982: 63. Helsinki.
- TEOSTORY. Helsinki 1977 -
- TV-jakelutyöryhmän muistio. Ulkomaisten radio- ja televisio-ohjelmien jakelu yleisölle kaapeliverkoissa. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1984: 18. Helsinki.
- Upphovsrättsutredningen. Översyn av upphovsrättslagstiftningen, Delbetänkande 2. Statens offentliga utredningar 1983: 65. Stockholm.
- U.S. Senate, Committee on the Judiciary. Hearings. Copyright Infringements (Audio and Video Recorders). Washington, U.S. Government Printing Office, 1982.
- U.S. Senate, Committee on the Judiciary. Subcommittee on Patents, Copyrights and Trademarks. Hearing. Audio and Video Rental. Washington, U.S. Government Printing Office, 1983.
- U.S. Supreme Court. Sony Corporation of America, et al., Petitioners v. Universal City Studios, Inc., et al. Decision of January 17, 1984 (No. 81-1687). Washington, 1984.